

İRAN İSLAM RESPUBLİKASI

“ VƏTƏNDAŞLIQ HÜQUQU “

Nizamnaməsi

DEKABR 2016

İran İslam Respublikası Prezidentinin

MÜRACİƏTİ

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim

" و لقد كرمنا بنى و حملناهم فى البر و البحر و رزقناهم من الطيبات و
فضلناهم على كثير ممن خلقنا تفضيلا "

(Biz, Adəm övladını şərəfli və hörmətli elədik, onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və başqa nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə (cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik. (İnsan şüur, nitq qabiliyyəti, gözəl surət, boy-buxun, əllə yemək və s. bu kimi məziyyətlərinə görə həmişə Allaha şükür edib yalnız Ona tapınmalı, Rəbbinə heç bir şərik qoşmamalıdır!. İsrə sürəsi 70-ci ayə)

İranın böyük və ziyalı xalqı :

İranın müasir tarixi, İran xalqının ehtiyaclarının və adət-ənənələrinin aynasıdır. İran millətinin yüz ildən artıq azadlıq və ədaləttələbliyi dövründə fəxrlə qeyd olunacaq məşrutə hərəkatı və islam inqilabı kimi qürurlü nümunələr mövcuddur. Enişlərlə və yoxuşlarla dolu bu dövrlərdə iran xalqı həmişə yüksək insani dəyərlərə və öz hüquqlarına hörmət olunmasını tələb etmişdir. Əhalinin hökuməti qəbulu və cəmiyyətində razılığı ilə hökumətin qüdrəti və əhalinin hüquqlarının təmin olunmasından həzrət Əli (ə)-in dedikləri öz təsdiqini tapır : “ Pak olan Allah bəndələrin hüququnu öz hüququnun bir parçası hesab edir . Deməli bəndələrin hüquqlarının təmin olunması Allahın hüquqlarının bərpasının təminatçısıdır”.

Prezident Qurana , İran xalqının haqqını qoruyacağına , onların konstituyada nəzərdə tutulan azadlıq və hüquqlarına hörmətlə yanaşacağına dair aşağıdakı qaydada and içir :

- Allaha təvəkkül edərək, Həzrət Peyğəmbər (s) və pak Əhlibeytin yoluna əməl edərək, böyük İslam İnqılabı banisinin düşüncələrini və Ali dini rəhbərin təkidlərini nəzərə alaraq xalqı nemət bilib onların haqlarını qoruyaq
- Bariz formada İran İslam Respublikasının konstituyasında qeyd olunmuş “Xalq hüququ”-na istinadən , dövlət bütün İran vətəndaşlarına –irqindən və cinsindən , ölkədə və yaxud xaricdə yaşadığından, maddi imkanından, sağlamlığından, əqli və ruhi vəziyyətindən, yaşından, siyasi və ictimai baxışından, dinindən və dilindən asılı olmayaraq insanların yaşamaq hüququ, insanlıq kəramətləri, azadlıq və layiqli yaşamaqlarını təmin etməlidir.
- Vətəndaşlıq hüquqları insanlıq kəraməti , hüquq və azadlıqların qorunması, xalqın hakimiyyəti, bütün insanların hüquqlardan eyni qaydada bəhrələnməsi, ayrı seçkiliyin olmaması və qanunun bütün cəmiyyəti əhatə etməsinə əsaslanaraq nəzərə alınır
- Mədəni və siyasi azadlıqlar və hüquqlar o cümlədən fikir azadlığı, məlumatın əldə olunması , mübadiləsi və bəyan edilməsi, mətbuat azadlığı, tənqid etmək və fikir bildirmək hüququ, yaşayış və gediş-gəliş azadlığı, vətəndaşlıqdan yararlanmaq hüququ, sağlam seçkilər vasitəsilə ölkənin layiqli idarə olunması hüququ, şəffaf , rəqabətli və azad referendum hüququ, təsis etmək hüququ, idarə etmək hüququ, mədəni və siyasi partiyalarda və təşkilatlarda üzvlük və fəailiyyət hüququ, toplaşmalarda və mitinqlərdə azad iştirak hüququ və digər hüquqlar sadəcə olaraq dövlətin öhdəliyi və siyasi iradəsi ilə mümkündür.
- Xalqın ictimai həyatda iştirak etməsi üçün vətəndaşlar arasında ayriseçkilik qoyulmamalı və bütün vətəndaşlar şəffaf və rəqabətli iqtisadiyyat, mülkiyyət hüququ, mənzil hüququ, sağlam qidalanma hüququ, geniş əhatəli sosial müdafiə, səhiyyə xidmətləri, elm və təhsil xidmətləri və mədəni xidmətlərdən bəhrələnməlidirlər.
- Ölkə səviyyəsində və beynəlxalq aləmdə inkişaf haqqının tələb olunması məqsədi ilə xalqın, qrupların və dövlətlərin əməkdaşlığı və məsuliyyət

qəbul etməsi, sağlam ətraf mühitdən bəhrələnmə hüququ, mədəni şəxsiyyət hüququ, sülh və şiddətə qarşı çıxma , nifrət və əməkdaşlıq hüququnun olmasını nəzərə almaq

- Dövlətin aşağıdakıları öz vəzifəsi bildiyini nəzərə alaraq : vətəndaşların azadlıq və təhlükəsizliyinin təmin olunması, ədalətin təmin olunması və ədalətli məhkəmə sisteminin mövcudluğu, şəxsi mülkün bütün qeyri qanuni təcavüzlərdən qorunması, qanunsuz dinləmələrin, araşdırmaların , dini əqidələrin sorgulanmasının və məlumatların əldə edilməsinin qadağan olunması, insanların qanunsuz saxlanılması və şahidlik etmək məqsədi ilə məcbur edilməsi, cinayət və cəzaların qanuna uyğunluğu və ittihamların araşdırılması, cəzaların şəffaflaşdırılması və müttəhim və məhkumların hüquqlarının təmin edilməsi o cümlədən siyasi və mətbuat məhkumlarının, vəkillərin təmin edilməsi ilə ədalətli mühakimə hüququnun təşkili
- Təkliflərin və ümumi mənafeələrin olması vətəndaşları hüquqları barədə maarifləndirmədən və onlara məlumat verilmədən, mümkün deyildir.

A- Bildirirəm ki, dövlət səlahiyyətlərin həddi, mənbə və imkanlar haqqında digər hakimiyyət və güc strukturları ilə əməkdaşlıq etməklə konstitusiyaya uyğun olaraq aşağıdakılara əməl edir :

- 1- Dövlət və qeyri dövlət orqanları əməkdaşları vasitəsi ilə vətəndaşlıq hüququnun qorunması məqsədi ilə məlumatlandırma, ümumi mədəniyyətin yüksəldilməsi və həssaslığın artırılması, potensial yaratmaq
- 2- Vətəndaşlıq hüququnun pozulmasının qarşısını almaq məqsədi ilə təşviqatların aparılması, insanların, mütəxəssislərin, mədəni və özəl təşkilat və cəmiyyətlərin ümumi mədəniyyətin və mütaliələrin artırılması işinə cəlb olunaraq dəstəklənməsi
- 3- Qanun qarşısında bütün insanların və qruplaşmaların eyniliyi və ayrışdırılışın olunmaması , idarə və təşkilatlar tərəfindən insanlara qarşı cinsinə, nəslinə, məzhəbinə, siyasi və ictimai baxışına görə dəyər verilməməsi
- 4- İnsan amilinə dəyər verilməsi və üç güc strukturu tərəfindən onun icrasına nəzarət olunması . O, cümlədən dövlət məmurlarının insanlarla təhqir edici davranışlarının qadağan olunması və qarşısının alınması

- 5- Vətəndaşlıq hüquqlarının təmin edilməsi üçün etiraz və şikayətlərin daha asan və sadə yolla ən qısa zamanda çətdirilməsi məqsədi ilə qeyri məhkəmə sisteminin və yeni üsulların yaradılması
- 6- Vətəndaşların hüquqlarının təmin edilməsi məqsədi ilə elmi mütlə və araşdırmaların dərinləşdirilməsi və İranın hüquq sistemində islahatların aparılması
- 7- Vətəndaşlıq hüququ sahəsində fəaliyyət göstərən icraçı orqanların fəaliyyətini yoxlamaq məqsədi ilə keyfiyyət və kəmiyyət göstəricilərinin hazırlanması
- 8- Ümumi nəzarətin dəstəklənməsi , xüsusəndə mətbuat və televiziya vasitəsi ilə o cümlədən dövlət büdcəsindən bəhrələnen televiziya və mətbuatda qayda pozuntularının araşdırılıb müzakirə olunması və vətəndaş hüququnun dəstəklənməsi. Əxlaqa zidd olan davranışların, məsuliyyətsizliyin, yalançılığın, ittiham etməyin, lağ etməyin və insan şəxsiyyətinin alçaldılmasının qarşısını alınması barədə müzakirə və araşdırmaların aparılması
- 9- Vətəndaş hüququnun qorunması və problemlərin həllinə dair qanuni yolların tapılması məqsədi ilə digər dövlət orqan və təşkilatları ilə kordinasiyalı şəkildə əməkdaşlıq olunması
- 10- İcraçı və digər dövlət qurumlarının əməkdaşlığı ilə vətəndaşlıq hüququnun pozulmasına imkan yaradacaq şəraitin qarşısını alınması
- 11- Məsul şəxslərin və icraçıların bütün sahələrdə o cümlədən kordinasiya işlərində, siyasətdə, fərmanlarda və icrada vətəndaşlıq hüququnun qorunmasının təmin edilməsi
- 12- Gücündən suistifadə etməklə vətəndaşlıq hüququnu pozanlara qarşı ciddi tədbirlərin görülməsi

B- Prezidentin konstusiyanın icraçısı və qoruyucusu , azadlığın qoruyucusu , insan şəxsiyyətinə hörmət edən və xalq hüququnun qoruyucusu olduğunu nəzərə alaraq :

- 1- İran İslam Respublikası konstusiyasınının 134-cü maddəsinə əsasən, “vətəndaşlıq hüququ” –nizamnaməsinin İran xalqının hüquqlarının qorunması və inkişafı üçün dövlətin əsas istiqaməti olaraq bəyan edirəm.

- 2- **“Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsi barədə layihələri hazırlayaraq İslami Şura Məclisinə təqdim edirəm və digər orqanlardan bu nizamnamənin icrası məqsədi ilə lazımi şəraitin yaradılmasına köməklik göstəcəklərinə əminliyimi ifadə edirəm.**
- 3- **“Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin icrası üçün, İslami Şura Məclisi ilə əlaqədə olmaq, məhkəmə sistemi, ölkənin məsləhət şurası, mühafizəçilər şurası, Televiziya və radio təşkilatı, hərbi və polis qüvvələri, kənd, şəhər və vilayət islami şuraları və digər dövlət orqanlarını ciddi şəkildə əməkdaşlığa çağırıram.**
- 4- **Din alimlərindən (Mərcəyə təqlid) , mədrəsə və universitet müəllimlərindən , mütəxəssis və ziyalılardan, mətbuatdan, partiyalardan , özünü idarə etmə təşkilatlarından və bütün əhalidən istəyim bundan ibarətdir ki, bu nizamnamənin təkmilləşdirilmiş formada icrası məqsədi ilə öz təklif və iradlarını bildirsinlər və “vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin möhkəmlənib inkişaf etdirilməsinə köməklik göstərsinlər.**
- 5- **İcraçı strukturlara tabe olan dövlət orqanlarına əmr edirəm ki, “ Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin dəqiq icrası məqsədi ilə digər qanuni prosedurlar , mədəniyyət və təhsil sahəsindəki işlər icra olunsun.**
- 6- **İcraçı strukturlara tabe olan dövlət orqanlarına əmr edirəm ki, qeyri dövlət sektoru ilə o cümlədən siyasi partiyalarla, təşkilatlarla, özünü idarə etmə təşkilatları ilə birgə fəaliyyətlər, məsuliyyətlər və öz vəzifələri barədə vətəndaşlıq hüququnun izahı məqsədi ilə işləsinlər və vətəndaşlıq hüququ nizamnaməsinin daha çox və əhəmiyyətli olan problemlərinin aşkarlanması sahəsində qanun çərçivəsində lazımi tədbirləri görmək və hüquqların təmin olunması üçün müxtəlif vasitələrdən o cümlədən mətbuat və müzakirə mədəniyyəti yolu ilə istifadə etsinlər.**
- 7- **“ Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin inkişafı, təkmilləşdirilməsi , dövlət və qeyri dövlət orqanlarının fəaliyyət imkanlarının genişləndirilməsi məqsədi ilə lazımi tədbirlər görülsün.**
- 8- **İcraçı strukturlara tabe olan dövlət orqanlarına göstəriş verirəm ki, bu nizamnamənin elan olunmasından altı ay ərzində “ Hüquqi aktların islahatı və inkişafı” proqramını öz məsuliyyətləri çərçivəsində vətəndaşlıq hüququnun ən yaxşı səviyyədə təmin olunması məqsədi ilə**

hazırlayıb təsdiq etsinlər və hər il inkişaf, fəaliyyət, çatışmamazlıqlar və onların həlli yolları barəsində öz təkliflərini prezidentə təqdim etsinlər.

9- “ Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin icrasının araşdırılması məqsədi ilə “ prezidentin vətəndaşlıq hüququ məsələləri üzrə xüsusi köməkçisini” təyin edirəm.

Allahın köməliyi , xalqın dəstəyi , Ali rəhbərin istiqamətləndirməsi , digər orqanların əməkdaşlığı və dövlət, özəl və mədəni təşkilatlarının kordinasiyası ilə əziz ölkəmizdə vətəndaşlıq hüququnun çiçəklənməsinin və inkişafının şahidi olacağımıza ümid edirəm.

İran İslam Respublikasının Prezidenti

Həsən Ruhani

“ VƏTƏNDAŞLIQ HÜQUQU ”
NİZAMNAMƏ

Mündəricat

Giriş	10
a- Yaşamaq, sağlamlıq və keyfiyyətli yaşam hüququ.....	10
b- İnsan kəraməti və bərabərlik hüququ.....	11
c- Vətəndaşın azadlıq və təhlükəsizlik hüququ	12
d- Taleyin həll olunmasında iştirak hüququ	13
e- Layiqli idarəçilik və gözəl düşüncə hüququ	13
f- Düşüncə və söz azadlığı hüququ	14
g- Məlumatlarla təmin olunmaq hüququ.....	15
h- Məcəzi mühitdən istifadə hüququ.....	16
i- Şəxsi mülk hüququ	16
j- Təşkilatlanma, toplanma və mitinq hüququ	17
k- Vətəndaşlıq, yaşamaq və sərbəst gediş-gəliş hüququ	18
l- Ailə qurmaq və ailədən yararlanmaq hüququ	18
m- Ədalətli məhkəmədən yararlanmaq hüququ.....	19
n- Şəffaf və rəqabətli iqtisadiyyat hüququ	20
o- Mənzil hüququ.....	21
p- Malikiyyət hüququ.....	22
q- Məşğulluq və layiqli iş hüququ.....	22
r- Firavanlıq və sosial müdafiə hüququ.....	23
s- Əlçatma və mədəniyyət tədbirlərində iştirak hüququ	24
t- Təşkil və təhqiqat hüququ.....	25
u- Sağlam ekologiya və davamlı inkişaf hüququ	26
v- Sülh, təhlükəsizlik və milli iqtidar hüququ	27
“Vətəndaşlıq hüququ” qanununun hüquqi mənbələri	

Bismillahir-rəhmanir-rəhım

GİRİŞ

Dünyaya və insana tam şəkildə rəhbərlik etmək Allahadandır və Allaha məxsusdur , insanı öz ictimai taleyinə hakim olmaq iqtidarında etmişdir. Bu ilahi haqqı heçkimsə insandan ala bilməz yaxud digər insanın və qrupların mənafeinə xidmət üçün təyin edə bilməz. İran xalqı bu hüququ konstitusiya vasitəsi ilə əldə edərək , 113 və 121-ci maddələrə əsasən bu hüquqları qorumağı və icrasını prezidentə həvalə etmişdir. Quran Kərim və İran xalqı qarşısında hüquqların qorunmasına, ədalətin inkişafına ,insanların azadlıq və insanlıq kəramətlərinin dəstəklənməsinə və xalq hüququnun qorunmasına dair konstitusiya üçün Allaha and içən prezident “ Vətəndaşlıq hüququ” nizamnaməsinin İran xalqının əsas hüquqlarını qorumaq və inkişaf etdirməkdən ibarət olduğunu bildirir.

Bu nizamnamə vətəndaşlıq hüququnun alınması və inkişafı , “ dövlət proqramı və dövlət siyasətinin” hazırlanması məqsədi ilə konstitiyanın 134-cü maddəsinə istinad olunaraq hazırlanmışdır və vətəndaşlıq hüquqlarını özündə cəmləyir. Bütüb bu maddələr İranın hüquqi mənbələrində mövcuddur və yaxud dövlət onların araşdırılıb tanıtılması və icrası üçün lazımi tədbirləri görmək məqsədi ilə araşdırmalar apararaq və ciddi şəkildə islahatlar edəcəkdir. Bütün bunlara nail olmaq üçün digər idarə, qurum , təşkilatlat, özünü idarə etmə təşkilatları, xalq təşkilatlarının qanun çərçivəsində əməkdaşlığı və kordinasiyası vacibdir .

Bu nizamnamənin müxtəlif maddələri bir-biri ilə uyğun olmalı qanun çərçivəsində icra və izah olunmalıdır , İran vətəndaşlarının və beynəlxalq öhdəliklərlə təsdiqlənmiş digər ölkələrin vətəndaşlarının hüquqlarının azalmasına səbəb olmamalıdır.

A- Yaşamaq, sağlamlıq və keyfiyyətli yaşam hüququ:

Maddə 1- Vətəndaşlar yaşamaq hüququna malikdirlər. Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla bu hüququ onlardan almaq olmaz.

Maddə 2- Vətəndaşlar layiqli yaşamaq və bunun üçün lazım olan ləvazimatlar o cümlədən günün standartlarına və milli standartlara cavab verən təmiz içməli su, münasib yemək, sağlamlığın inkişafı, ətraf mühitin sağlam olması, dərman əldə etmək, təchizat, həkim və səhiyyə ləvazimat və aparaturları ilə təmin olunmuş sağlam və bəyənilən mühitdə yaşamlarını davam etdirmək hüququna malikdirlər.

Maddə 3- Qadınların hüququ bundan ibarətdir ki, fərdi, ailə və ictimai yaşamda həyatın müxtəlif sahələrində o cümlədən hamiləlik, doğuş və doğuşdan sonrakı dövrdə səhiyyə proqram və köməkliklərindən , uyğun müalicədən, tədris imkanlarından fiziki və ruhi sağlamlıqlarını təmin etmək məqsədi ilə yararlı olsunlar.

Maddə 4- Uşaqların hüquqları bundan ibarətdir ki, cinsiyyətindən asılı olmayaraq ayrıseçkilikdən, əziyyətdən və onlardan bəhrələnməkdən qorunsunlar və münasib ictimai dəstəklərdən o cümlədən sağlamlıq, fiziki və ruhi xəstəliklərdən qorunmaq və səhiyyə xidmətlərindən layiqincə bəhrələnsinlər.

Maddə 5- Əlil və ahıl vətəndaşların hüquqları bundan ibarətdir ki, müalicə və reabilitasiya imkanlarından bəhrələnərək sağlamlıqlarına qovuşmaqla həyatda müstəqil formada yaşaya bilsin və yaşam imkanlarından istifadə etsinlər.

Maddə 6- Vətəndaşlar öz əxlaqi , mənəvi və ilahi xüsusiyyətlərini təkmilləşdirmək məqsədi ilə münasib mühitdən yararlanmaq hüququna malikdirlər. Dövlət bu hüququn təmin olunması məqsədi ilə bütün lazımı şəraiti yaradaraq bütün növ əxlaqi fəsadlarla o cümlədən yalan, riyakarlıq, yaltaqlıq, diqqətsizlik, nifrət, etimadsızlıq, ifratçılıq və cəmiyyət arasında nifaq salmaqla mübarizə aparır.

B- İnsan kəraməti və bərabərlik hüququ:

Maddə 7- Vətəndaşlar insan kəraməti , qanun və qaydalarda nəzərdə tutulmuş digər imtiyazlardan eyni səviyyədə yararlanmaq hüququna malikdirlər.

Maddə 8- Vətəndaşlar arasında bütün növ xidmətlərdə xüsusən səhiyyə xidmətlərindən bəhrələnmək , işləmək və təhsil imkanlarından istifadə zamanı hər növ ayrışçılıq qəti qadağandır.

Maddə 9- Vətəndaşların şəxsiyyətinə və etibarına sataşmaq olmaz. Heç kimsə, vəzifəli şəxs və yaxud medya əsasəndə ümumi büdcə və imkanlardan istifadə edənlər təhqir edici söz və davranışlarla hətta başqalarına istinadən belə olsa vətəndaşların şəxsiyyət və etibarlarını zədələyə bilməzlər.

Maddə 10- Millətlərə, müxtəlif dindən və məzhəbdən olanlara , müxtəlif ictimai və siyasi qrupların üzvlərini təhqir etmək və onlara qarşı nifrət hissi yaratmaq qadağandır.

Maddə 11- Qadınlar siyasətdə, qanunvericilikdə, idarəçilikdə, icra və nəzarətdə fəal iştirak edərək təsirli olmuş , islam qaydalarına əsasən ictimai fürsətlərdə bərabərliyə malikdirlər.

C- Vətəndaşın azadlıq və təhlükəsizlik hüququ:

Maddə 12- Vətəndaşların fərdi və ümumi azadlıqları sataşmaya məruz qala bilməz. Heç bir vətəndaşı bu azadlıqlardan məhrum etmək olmaz. Bu azadlıqların məhdudlaşdırılması sadəcə olaraq qanun çərçivəsində və ehtiyac olduqda icra oluna bilər.

Maddə 13- Hər bir vətəndaş can,mal, şəxsiyyət, hüquq, məhkəmə, əmək, ictimai və buna bənzər təhlükəsizliklərinə yararlanma hüququna malikdir. Heç bir məqam (vəzifəli şəxs) vətəndaşların təhlükəsizliyinin, hüquq və azadlığının təmin olunmasını və insanların şəxsiyyət və kəramətini təhdid edə bilməz. Ümumi təhlükəsizliyin təmin olunması adı ilə görülən qeyri qanuni tədbirlər əsasəndə vətəndaşların xüsusi mülklərinə daxil olmaq qadağandır.

Maddə 14- Vətəndaşlar azadlıqları və təhlükəsizləri qeyri qanuni şəkildə tapdalandığı zaman rahat formada haqlarını təmin etməkdə məsul olan aidiyyəti orqanlara və məsul şəxslərə qısa müddət ərzində

və asanlıqla müraciət edə bilməlidirlər. Aidiyyatı orqan və şəxslər ayrışeçkilik etmədən və gecikdirmədən vətəndaşa qarşı olunan haqsızlıq və təhdidi araşdırmaq və həll etmək məqsədi ilə qanun çərçivəsində xidmət göstərməlidirlər.

D- Taleyin həll olunmasında iştirak hüququ: (seçki hüququ)

Maddə 15- Vətəndaşlar siyasi, iqtisadi, ictimai və mədəni sahələrdə taleylərini təyin etmək məqsədi ilə bərabər hüquqa malikdirlər və bu hüquqların təyin olunması üçün şəffaf seçki və referendumlarda iştirak edə bilirlər.

Maddə 16- Vətəndaşlar seçki prosedurlarında iştirak və nəzarət etmək , dövlət imkanlarından və imtiyazlarından bəhrələnmək (o cümlədən dövlət dotasiyalarından, radio, televiziya və kütləvi informasiya vasitələrinin təbliğatlarından) , seçki xərclərinin təmin olunmasında əhalinin dəstəyindən və digər vasitələrdən bəhrələnmək, seçkidə qanun pozuntularına qarşı aidiyyatı məqamlara şikayət hüququna bərabər səviyyədə malikdirlər.

Maddə 17- Dövlət məmurlarının qərarları və icraları , icraçı, hərbi və təhlükəsizlik qüvvələri seçkidən öncə seçkidə iştirak edəcək namizədlərin şəraitinin yoxlanılmasında və seçkidən sonrakı proseslərin tamami ilə şəffaf , tərəfsiz və qanun çərçivəsində olmasına nəzarət etməlidirlər ki, hər hansısa bir namizədn dəstəkləndiyi və yaxud qanun pozuntusunun olduğu şübhələri yaranmasın.

Maddə 18- Dövlət televiziya və radiosu , ümumi büdcədən yararlanan bütün kütləvi informasiya vasitələri seçkinin bütün mərhələlərində bitərəf olmalıdırlar ki, hər hansısa bir namizədi dəstəklədikləri şübhəsi yaranmasın .

E- Layiqli idarəçilik və gözəl düşüncə hüququ:

Maddə 19- Vətəndaşlar ölkənin qanun çərçivəsində , faydalı, məsuliyyətli, şəffaf, ədalətli , insafli və layiqli idarə olunması hüquqlarına malikdirlər. Bütün məsul şəxslər və məmurlar bu hüquqlara əməl etməyə məcburdurlar.

Maddə 20- Vətəndaşların hüququdur ki, onlara aid idari məsələlər qanun çərçivəsində, tərəfsiz və hər növ mənfəət əldə etmədən və yaxud şəxsi qərəzlikdən uzaq, qohumluq münasibəti və siyasi baxışlar nəzərə alınmadan müəyyən və uyğun zaman çərçivəsində həll olunsun.

Maddə 21- Vətəndaşlar hər hasnısa bir orqan və yaxud məsul şəxsin verdiyi qərarların qanuna zidd olduğunu gördükdə bu barədə aidiyyəti üzrə şikayət edərək hüquqlarının bərpa edə bilirlər.

Maddə 22- Vətəndaşların mənafeələrinə və hüquqlarına təsir edəcək hər növ qərar və tədbirlərin icrası barədə məlumat almağa hüquqları vardır.

Maddə 23- İdarə rəisləri və məmurları vətəndaşlarla ünsiyyətdə və əlaqə yaratmağa cavabdeh olmalı və vətəndaşlar onlara rahatlıqla əlaqə yarada bilməlidirlər. Vətəndaşın müraciəti qəbul olunmadıqda isə öz səlahiyyətləri çərçivəsində vətəndaşa yazılı formada düzgün yolu göstərməlidirlər.

Maddə 24- Vətəndaşlar elə bir dövlətə sahib olmalıdırlar ki, o dövlət gözəl davranışlı, sadıq, düz işləyən, əmanətçil, məşvərət qəbul edən, dövlət vəsaitini qoruyan, xalqın hüquqlarını qoruyan, vicdanlı və ümumi rəyi qəbul edən, ədalətli olsun və özbaşına, yalançı, gizli işlər görən, məlumatları saxtalaşdıran olmasın. Eləcədə bu dövlət məsuliyyət qəbul edən, səhvlər qarşısında xalqdan üzr istəməyi bacaran, müxaliflərin nəzəriyələrini və tənqidləri qəbul edən, layiqli insanları vəzifəyə təyin edən olsun.

F- Düşüncə və söz azadlığı hüququ:

Maddə 25- Vətəndaşların düşüncə azadlıqları vardır. Əqidə və inancların yoxlanılması qadağandır və heç kimi əqidəsinə görə cəzalandırmaq olmaz.

Maddə 26- Hər bir vətəndaşın söz azadlığı hüququ vardır. Bu hüquq qanunda nəzərdə tutulan qaydada istifadə olunmalıdır. Vətəndaşlar azad formada rabitə ləvazimatlarından bəhrələnməklə müxtəlif mövzulardakı məlumatlar barədə nəzər verə, məlumat ala və onları dərc edə bilirlər. Dövlət söz azadlığını xüsusi olaraq ictimai

əlaqələrdə və məcazi mühitdə o cümlədən qazet, jurnal, kitab, sinema, radio, televiziya və sosial şəbəkələrdə qanun çərçivəsində təzmin etməlidir.

Maddə 27- Vətəndaşlar öz fikirlərini və yaradıcılıqlarını qanunlara uyğun olaraq ədəbi və incəsənət formasında digərlərinə bəyan etmək hüququna malikdirlər.

Maddə 28- Vətəndaşlar hökumətin idarəçiliyinə öz tənqid və iradlarını, narazılıqlarını , nəsihətlərini bildirmə və xeyir işə dəvət etmə hüququna malikdirlər. Dövlət tənqid və iradları qəbul etməyi bacarmalıdır.

Maddə 29- Dövlət qanun çərçivəsində mətbuat azadlığını, müstəqilliyini, çap və müxtəlifliyini dəstəkləyir. Heç bir vəzifəli şəxs qanunların əksinə olaraq mətbuata təzyiqlərin göstərilməsinə dair xəbərlərin yayılmasının qarşısını almağa və yaxud ona müdaxilə etməyə , nəşriyyatı kontrol altında saxlamağa hüququ yoxdur.

G- Məlumatlarla təmin olunmaq hüququ :

Maddə 30 – Ümumi xidmətlər göstərən ümumi və xüsusi müəssisələrdə mövcud ümumi məlumatları bilmək hər bir vətəndaşın hüququdur . Bütün müəssisə və orqanlar cəmiyyətə ehtiyac olan məlumatları davamlı olaraq nəşr etdirməyə borcludurlar.

Maddə 31- Vətəndaş ümumi xidmətlər göstərən şəxs və müəssisələr tərəfindən haqqında toplanmış məlumatları əldə etmək hüququna malikdir. Məlumatların səhv olduğunu müşahidə edən vətəndaş onların düzəlişinə dair istəyini bildirmə hüququna malikdir. Şəxslərə məxsus məlumatların digər şəxslərə verilməsi qanunda nəzərdə tutulan hallarda və şəxsin öz razılığı istisna olmaqla qadağandır.

Maddə 32- Uşaqlar yaşlarına uyğun olan münasib məlumatları əldə etmək hüququna malikdirlər və onların fiziki və ruhi zədələnmələrinə və qorxmaqlarına səbəb olacaq qeyri etik və zorakılıq mövzulu məlumatlar onlara verilməməlidir.

H- Məcəzi mühitdən (internet) istifadə hüququ:

Maddə 33- Vətəndaşlar azad formada və ayrışçılıq olmadan məcazi mühitdə məlumatlanmaq və əlaqə yaratmaq hüququna malikdirlər. Bu hüquq mədəniyyət müxtəlifliyinə, dil,adət-ənənələrə, məzhəbi inanclara hörmətlə yanaşmaq və əxlaqi dəyərləri qorumağa şamil olunur. Qanuni əsaslar olmadan hər növ məhdudiyət (filtr qoymaq, parazit yaratmaq, sürətin azaldılması və şəbəkənin kəsilməsi) yaratmaq qadağandır.

Maddə 34- Vətəndaşlar ayrı seçkilik elektron hökumət və elektron ticarətin üstünlüklərindən, işçilərin təlim və təcrübə artırma imkanlarından yararlanmaq hüququna malikdirlər.

Maddə 35- Vətəndaşlar internet, rabitə və texnologiya təhlükəsizliyi və şəxsi məlumatların qorunması xidmətlərindən yararlanmaq hüququna malikdirlər.

İ- Şəxsi mülk hüququ :

Maddə 36- Hər bir vətəndaşın xüsusi mülkü hörmətlə tanınmalıdır. Yaşayış yeri, xüsusi mülk , əşyalar və şəxsi nəqliyyat vasitəsi araşdırmalar və yoxlamalardan qorunur. Sadəcə qanunla hökm olunan hallarda yoxlamalar aparıla bilər.

Maddə 37- Məktublara-elektron və normal, şəxsi məlumatların , poçt və rabitə köçürmələrinin, telefon, faks, simsiz və internet danışıq və bunlara bənzər əlaqələrin araşdırılması, toplanması və istifadəsi qadağandır. Sadəcə qanunla hökm olunan hallarda yoxlamalar aparıla bilər.

Maddə 38- Vətəndaşların xüsusi məlumatlarının toplanması və yayılması özünün icazəsi və qanunun hökmü olmadan qadağandır.

Maddə 39- Vətəndaşların hüququdur ki, təşkilatlarda, hüquqi və fiziki şəxslərdə olan vətəndaşlara məxsus məlumatlar qorunsun, bu məlumatların digər şəxslərə verilməsi və yaxud yayımlanması qadağandır. Aidiyyətli orqanların sorğusuna əsasən sadəcə onların ixtiyarına verilə bilər. Heç bir vəzifəli və məsul şəxs

qanuni icazə almadan vətəndaşa məxsus məlumatları digər şəxsə və yaxud orqana təqdim edə və yaya bilməz.

Maddə 40- Vətəndaşın bədəni üzrəində aparılan hər növ yoxlama qanunlar çərçivəsində , təhqir edici alətlərdən istifadə etməməklə və vətəndaşa əziyyət verilməməklə aparılmalıdır. İcbari səhiyyə analizləri rəsmi sertifikat olmadan aparıla bilməz.

Maddə 41- İş yerlərində, ictimai yerlərdə, ticarət mərkəzlərində və digər xidmət mərkəzlərində qanunsuz səs və görüntünün nəzarətə alınması qadağandır.

Maddə 42- Vətəndaşların hüququdur ki, onlara məxsus təsərrüfatlar KİV-lərdə və tirbunalarda qorunsun. Belə olmadığı təqdirdə vətəndaşlara dəyən maddi və mənəvi zərərə görə səbəbkarlar qanun qarşısında məsuliyyət daşıyır və dəymiş zərəri ödəməlidirlər.

J- Təşkilatlanma, toplanma və mitinq hüququ:

Maddə 43- Vətəndaşlar qanun çərçivəsində təşkilatlanma, siyasi partiyalara, cəmiyyətlərə, ictimai , mədəni, elmi və siyasi təşkilatlara, üzvlük və fəaliyyət hüququna malikdirlər. Heç kimi bu təşkilatlara üzvlükdən ayırmaq və yaxud zorla heç bir təşkilata üzv etmək olmaz. Üzvlük və yaxud üzvlükdən çıxmaq heç bir halda vətəndaşların hüquqlarının itirilməsinə və yaxud ayrı seçkiliyə səbəb olmamalıdır.

Maddə 44- Vətəndaşlar birliklər və təşkilatlar çərçivəsində siyasətdə, verilən qərarlarda və qanunun icrasında təsirli formada iştirak hüququna malikdirlər.

Maddə 45- Vətəndaşlıq hüququ sahəsində mədəni fəaliyyət göstərmək hər bir vətəndaşın haqqıdır. İctimai təşkilatlar vətəndaşların bu hüququnun təmin olunması məqsədi ilə məlumatların əldə olunması üçün fəaliyyət göstərməli və vətəndaşlıq hüququ qanununda çatışmamazlıqların həlli üçün ədalətli bir məhkəmənin olmasını təmin etməlidir.

Maddə 46- Vətəndaşlar qanun çərçivəsində və azad şəkildə toplaşmaları və mitinqləri təşkil edib onlarda iştirak edə bilirlər. Aidiyyəti orqanlar bu işdə bitərəf olmalı və iştirakçıların təhlükəsizliyini təmin etməlidirlər.

K- Vətəndaşlıq, yaşamaq və sərbəst gediş-gəliş hüququ:

Maddə 47- Hər bir İran vətəndaşının hüququdur ki , İran vətəndaşlığının imtiyazlarından yararlansın və heç kimsə bu hüququn qarşısını ala bilməz.

Maddə 48- Hər bir vətəndaş ölkə daxilində sərbəst dolanma (gediş-gəliş) hüququna malikdir və İrandan çıxma və yaxud İrana daxil ola bilər . Qanunla çıxışına məhdudiyət qoyulduğu hal istisna olmaqla .

Maddə 49- Hər bir vətəndaşın İranın istənilən bölgəsində yaşamaq hüququ vardır. Heç bir vətəndaşı yaşadığı bölgədən sürgün etmək, istədiyi bölgədə yaşamağı qadağan etmək və yaxud hansısa bir bölgədə yaşamağa məcbur etmək olmaz. Qanunla nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla .

Maddə 50-İran vətəndaşları dünyanın bütün bölgələrində İranın hüquqi , konsulluq və siyasi xidmətlərindən bəhrələnmək hüququna malikdirlər.

L- Ailə qurmaq və ailədən yararlanmaq hüququ:

Maddə 51- Hər bir vətəndaş qanunlar çərçivəsində öz razılığı ilə azad şəkildə ailə qurmaq hüququna malikdir.

Maddə 52- Vətəndaş ailə qurmaq məqsədi ilə təlim və müşavirələrdə iştirak etmək və lazımi həkim yoxlanışından keçmək hüququna malikdir.

Maddə 53- Vətəndaşın hüququdur ki , ailə qurmaq, ailəni möhkəmləndirmək və təhlükəsizliyini təmin etmək üçün lazımi dəstəyi alsın, milli və dini dəyərlərə əsaslanan evlilik üçün sadələşdirilmiş imkanlardan yararlansın.

Maddə 54- Bütün vətəndaşlar xüsusəndə qadınlar və uşaqlar ailə və ictimai mühitdə digərlərinin hər növ qeyri etik və kobud davranış və sözlərindən qorunma hüququna malikdirlər . Hər hansısa bir kobudluq zamanı təhlükəsiz yerlərə , ilkin yardım göstərilə biləcək məkanlara, xəstəxanalara və hüquq orqanlarına çatdırılmalı və hüquqları bərpa olunmalıdır.

Maddə 55- Uşaqlar valideyin və yaxud səlahiyyətli qəyyumdan yararlanmaq hüququna malikdirlər. Uşaqları və yaxud səlahiyyətli qəyyumundan ayırmaq sadəcə qanunla nəzərdə tutulan hallarda mümkündür.

M- Ədalətli məhkəmədən yararlanmaq hüququ:

Maddə 56- Hər bir vətəndaş azad formada və rahatlıqla öz hüquqlarını tələb etmək məqsədi ilə ədalətli və tərəfsiz məhkəmə, hüquq-mühafizə və nəzarət idarələrinə müraciət etmək hüququna malikdir. Heç bir vətəndaşı bu hüququndan məhrum etmək olmaz .

Maddə 57- Ədalətli məhkəmə və qanunlar çərçivəsində günahı sübut olunana kimi hər kəs günahsızdır və heç kimsəni cinayətkar hesab etmək olmaz. Məhkəmə hökmləri mütləq dəlillərə əsaslanaraq qanuni formada olmalıdır.

Maddə 58- Hər bir vətəndaş məhkəmələrdə və hüquq mühafizə orqanlarında məhkəmənin və işin başlanmasından sonuna qədər vəkil tutmaq hüququna malikdir. Əgər vətəndaşın vəkil tutmaq imkanı olmasa aidiyyəti üzrə vətəndaşa vəkil təyin edilirli və imkanlardan yararlanması üçün şərait yaradılır.

Maddə 59- Məhkəmələrin əyani keçirilməsi əsas şərtidir və vətəndaş istədiyi təqdirdə məhkəmədə iştirak edə bilər. İstisna hallar qanunla tənzimlənir.

Maddə 60- Vətəndaşlar (müttəhim, məhkum və cinayət qurbanları daxil olmaqla) məhkəmə orqanları, hüquq və mühafizə orqanları və idarələr qarşısında şəxsi bilgilerinin qorunması hüququna sahibdirlər , onların şəninə və şəxsiyyətinə , hörmətinə və insanlıq kərəmətinə heç bir xələl gətirilməməlidir. Məhkum və yaxud müttəhimə qarşı hər növ qeyri qanuni davranış o cümlədən fiziki və ruhi işkəncə, şahidlik etməyə yaxud məlumat verməyə məcbur etmək, sözdə və davranışda təhqir etmək, söz və fiziki kobudluq etmək qəti qadağandır və vətəndaşlıq hüququ pozuntusu kimi dəyərləndirilir, bunları edənlər qanun qarşısında məsuliyyət daşıyır və bunları nəticələri sənəd və dəlil kimi qəbul edilə bilməz.

Maddə 61- Siyasətdə və mətbuatda təqsirləndirilən vətəndaşların məhkəməsi ədliyyənin məhkəmələrində əyani formada və münsiflər heyətinin iştirakı ilə keçirilməlidir. Münsiflər heyətinin seçilməsi mütləq ümumi vicdan amili nəzərə alınaraq və müxtəlif ictimai qrupların nəzarəti və fikirləri ilə icra olunmalıdır.

Maddə 62- Vətəndaşlar öz başına saxlanılmalardan və icazəsin istintaqlardan qorunurlar. İttiham olunan şəxslərin ailələrinə və yaxınlarına hər növ təhdid, sıxışdırma və məhdudsiyyətlərin tətbiq olunması qadağandır.

Maddə 63- Vətəndaşın bütün məhkəmə hüquqlarından o cümlədən ittiham olunmağın səbəblərindən, qanuni sənədlərdən və vəkil seçimindən yararlanmaq hüququ vardır. Özünü müdafiə etməyə , şikayət bildirməyə , məhkəmə müddətində qeyd olunanların dəqiqi yazılmasına, qanuni təcridxana və müvəqqəti saxlama yerlərində saxlanılmağa və bütün bunlar barəsində ailəsinə məlumat verilmək hüququna malikdir.

Maddə 64- Saxlanılanlar, məhkumlar və məhbuslar aidiyyəti vətəndaşlıq hüquqlarından o cümlədən münasib yemək, geyim, səhiyyə xidmətləri , ailə ilə rabitə əlaqəsi, təlim və mədəni xidmətlər, dini ibadətlərin icrası üçün hüquqlara malikdirlər.

Maddə 65- Məhkəmələrin verdiyi hökmlərin qanun çərçivəsində yenidən baxılmasını tələb etmək hər bir vətəndaşın hüququdur.

Maddə 66- Bütün müvəqqəti saxlanılanlar və məhkumlar cəzalarını çəkdikdən sonra öz şərəfli yaşamlarına qayıda bilmək və vətəndaşlıq hüquqlarının hamısına o cümlədən işləmək hüququna sahibdirlər. Hər bir məhkumun ictimaiyyətdən məhrum olunması sadəcə qanunla nəzərdə tutulan hallarda və müddətdə düzgündür.

Maddə 67- Dövlət digər güc strukturları və hakimiyyət orqanları ilə birlikdə İranın hüquq sahəsinin yüksəldilməsi və nümunə olması məqsədi ilə məhkəmə hüquqlarına riayət olunmaqla lazımi tədbirləri görəcəkdir.

N- Şəffaf və rəqabətli iqtisadiyyat hüququ:

Maddə 68- Vətəndaşlar iqtisadi fürsətlər və imkanlar, ümumi və dövlət xidmətlərindən bəhrələnmək üçün bərabər hüquqa sahibdirlər. Ümumi və dövlət sahəsi ilə özəl sektor arasında bağlanan hər hansısa bir əməkdaşlıq müqaviləsi və vətəndaşa veriləcək iqtisadi lisenziya qanunlara riayət olunmaqla insafli rəqabətə əsaslanmalı və imkanlardan bəhrələnmək üçün şərait təsis olunmalıdır.

Maddə 69- Vətəndaşlar vəziyyətlə bağlı, siyasətdəki icralar və dəyişikliklər, iqtisadiyyat qanunları və qaydaları barədə məlumat almaq və bunlar barədə nəzər və təklif vermək hüququna sahibdir. Baş vermiş dəyişikliklərlə bağlı görülən işlər barədə zamanında məlumat almaq hüquqları vardır ki, bu dəyişikliklərə hazır olsunlar. Dəyişikliklər barədə təsdiqləmə olduqdan sonra qanun çərçivəsində şəffaflyq riayət olunmaqla ümumi məlumatlandırma olmalıdır.

Maddə 70- Hər bir vətəndaşın bərabər və şəffaf şəkildə iqtisadiyyat xəbərlərindən o cümlədən hərrac və tenderlər barədə məlumat almaq hüququ vardır.

Maddə 71- Dövlət vətəndaşların şəffaf, rəqabətli və insafli iqtisadi fəaliyyətlərini və investisiya təhlükəsizliyini zəmanət edir.

Maddə 72- Dövlət vətəndaşların iqtisadi hüququnu təmin etmək və cəmiyyətin iqtisadi fəaliyyətlə maksimum səviyyəyə məşğul olması məqsədilə investisiya təhlükəsizliyini, sadələşdirilmiş rejimin tətbiq olunması , iqtisadi qərarların verilməsində əminliyi, regiondakı münasibətlərin genişlənməsini , iranlı sahibkarların dünya bazarına çıxışını öhdələnməyi , müasir istehsal mərkəzlərinin dəstəklənməsini hədəfli idxal və ixracın tənzimlənməsini, qaçaqmalçılıq və çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə üçün lazımi şəraiti yaradır.

O- Mənzil hüququ :

Maddə 73- Təhlükəsiz, özünün və ailəsinin ehtiyacları qarşılacaq münasib bir mənzildən yararlanmaq hər bir vətəndaşın hüququdur. Dövlət ehtiyacları nəzərə alaraq üstünlüklərə əmək etməklə bu hüququn əldə olunmasını təmin etməlidir.

Maddə 74- Dövlət tədbirlərin icrası və lazımi qanunlara riayət etməklə milli-mədəni dəyərlərə uyğun münasib mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılması , milli bina qaydalarına əməl olunması və düzgün enerji sərfiyyatını təmin etməlidir.

P- Malikiyyət hüququ:

Maddə 75- Vətəndaşın şəxsi malikiyyət hüququ möhtərəmdir. Heç bir şəxsin və vəzifəli məsul məqamin vətəndaşın bu hüququnu əlindən almağa , əşyalarını müsadirə yaxud zəbt eməyə , maliyyə hüququna qadağa qoymağa, narahatçılıq və məhdudiyətlər yaratmağa icazəsi yoxdur. Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla .

Maddə 76- Müxtəlif fikir malikiyyətliyi o cümlədən ədəbi malikiyyət, incəsənət və sənət malikiyyətliyi qanunlara riayət olunmaqla möhtərəmdir və dəstəklənməlidir. Vətəndaş öz fikri malikiyyətini qanun çərçivəsində dəstəkləməyə , onun patentini əldə edərək ölkə daxilində və xaricdə maddi və mənəvi gəlirlərindən bəhrələnməyə hüququ vardır.

Q- Məşğulluq və layiqli iş hüququ:

Maddə 77- Vətəndaş azad formada ayrışeçkilik olmadan qanunlar çərçivəsində istədiyi işi seçmə hüququna malikdir . Heç kimsə vətəndaşdan irqi, məzhəbi, cinsiyyət , siyasi və ictimai baxışına görə azad iş hüququnu əlindən ala bilməz.

Maddə 78- Vətəndaşlar işlə təmin olunmaqda və ixtisaslarına uyğun işi seçməkdə qanun çərçivəsində yaşamaq üçün normal məvacib almaq hüququna malikdirlər. Dövlət bu hüququn icrası məqsədi ilə lazımi şəraiti yaradır , ona zəmanət verir və nəzarət edir.

Maddə 79- Vətəndaşlar işlə təmin olmaq məqsədi ilə təlimlərdə iştirak hüququna malikdirlər.

Maddə 80- İş yerlərində fiziki və ruhi zədələnmələrin qarşısını almaq məqsədi ilə sağlam və təhlükəsiz mühitdə işləmək hər bir vətəndaşın hüququdur.

Maddə 81- Əmək dayda və qanunlarının pozuntusu barədə vətəndaşı aidiyyatı hüquq mühafizə orqanına müraciət etmək haqqı vardır.

Maddə 82- İşə götürmək, işçiyə imtiyazlar vermək işçinin ixtisasına layiqliliyinə və bacarığına uyğun olmalıdır. Bu işdə ayrı seçkilik etmək və yalnız qərar vermək qəti qadağandır.

Maddə 83- Qadınların hüququ var ki , kişilərlə eyni imtiyazlara malik olmaqla bərabər səviyyədə işlə təmin olunsunlar

Maddə 84- Uşaqların zorla işə cəlb olunması qadağandır. Uşaqların mənafeyinə və islah olunmalarına aid olunan istisna hallar işə qanunla hökm olunur.

R- Firavanlıq və sosial müdafiə hüququ :

Maddə 85- Sakitlik, sevinc və parlaq gələcəyə ümid, mənəvi tərbiyyə, ictimai bacarıqların artırılması, təhlükəsiz və sakit həyatdan yararlanmaq, ailə ilə daha çox zaman keçirmək imkanı, gəzinti, idman və turist olaraq səfərlər etmək hər bir vətəndaşın hüququdur.

Maddə 86- Hər bir vətəndaş ümumi firavanlıq, sosial müdafiə və kömək xidmətlərindən yararlanmaq hüququ vardır.

Maddə 87- Hər bir vətəndaşın istəmədən baş vermiş işsizlik zamanı işsizlik sığortasından yararlanma hüququ vardır.

Maddə 88- Kənd yerlərində yaşayan vətəndaşlar və tayfalar kənd inkişafı, sığorta və sosial müdafiə, yaşam mühitinin təhlükəsizliyi layihələrindən yararlanmaq hüququna malikdirlər.

Maddə 89- Bütün vətəndaşlar xüsusəndə qadınlar sağlam gəzinti, idman və təlim imkanlarından yararlanmaq hüququna sahibdirlər və İslam-İran mədəniyyətinə əməl etməklə ölkə daxili və beynəlxalq yarışlarda iştirak edə bilirlər.

Maddə 90- Qadınlar hamiləlik dövründə sağlam yemək, sağlam doğuş, doğuş sonrası tibbi nəzarət, analıq məzuniyyəti və qadınlar arasında yayqın olan xəstəliklərə qarşı müalicə hüquqlarından yararlanmalıdırlar.

Maddə 91- Hər bir vətəndaş fərdi və ictimai təhlükələrdən o cümlədən narkotik maddələrdən uzaq bir mühitdə yaşamaq hüququ

vardır. Təhlükə və risk qrupuna aid olan insanlar dövlət tərəfindən təşkil olunan tədbir və proqramlardan yararlanmalıdırlar.

Maddə 92- Canlarını fəda edən (müharibə iştirakçıları və yaralananlar) şəxslər və onların ailələri dövlət tərəfindən bu insanların fərdi və ictimai bacarıqlarının artırılması , müxtəlif mədəni, siyasi və ictimai sahələrdə fəal iştiraklarının təmin olunması məqsədi ilə təşkil olunan proqramlardan yararlanmaq hüququna sahibdirlər.

Maddə 93- Dövlət sığorta olunanların hüquqlarını dəstəkləyir və bu dəstəkləmə rəqabətə zəmanət verilməsi, sığorta şirkətləri və orqanlarının fəaliyyətinə nəzarət, sığorta edənlə sığorta olunan arasındakı əlaqələrin tənzimlənməsi, sığorta olunanın məhkəmə şikayətlərinin təmin olunması və digər aidiyyəti məsələlərə aid olunur.

Maddə 94- Vətəndaşlar standart məhsullarla təmin olunmaq hüququna sahibdirlər . Bu məhsulların sağlamlıq və gigiyenik sertifikatları insanları təhlükəyə salmamalıdır.

S- Əlçatma və mədəniyyət tədbirlərində iştirak hüququ :

Maddə 95- Vətəndaşlar mədəni və elmi inkişafın faydalarından və mədəni irsdən faydalanmaq , mədəniyyət tədbirlərində iştirak etmək və müxtəlif mədəniyyət sahələrinin dəstəklənməsi hüquqlarına sahibdirlər.

Maddə 96- İran xalqına məxsus müxtəlif mədəniyyət nümunələri mədəni irs nümunələri olaraq milli səviyyədə möhtərəmdir.

Maddə 97- Nəsil və məzhəb ayrılığı olmadan bütün vətəndaşlar mədəniyyətlər arası əlaqələr yaratmaq hüququna malikdirlər.

Maddə 98- Dövlət hansı mədəniyyət qrupuna aid olmasından asılı olmayaraq dini və mədəni əsərlərin , tarixi əsər və binaların, tarixi abidələrin qorumağa borcludur.

Maddə 99- Vətəndaşlar qanunlara riayət etməklə mədəni layihələrdə iştirak imkanlarından istifadə, digər vətəndaşlarla əməkdaşlıq

edərək dini və milli adət- ənənələrin bərpasında iştirak hüququna malikdirlər.

Maddə 100- İncəsənət sahəsində fəaliyyət göstərən sahibkarlar azad formada işləmək hüququna malikdirlər. Dövlət özəl sektorda incəsənət əsərlərinin istehsalına dair rəqabət yaratmaq məqsədi ilə aidiyyatı tədbirləri görməyə borcludur.

Maddə 101- Vətəndaşlar öz dillərini öyrənmək, ondan istifadə etmək və onu tədris etmək və həmçinin yerli ləhcədən istifadə etmək hüququna malikdirlər.

Maddə 102- Vətəndaşlar ictimai və mədəni qaydalara uyğun olaraq qanunlar çərçivəsində paltar geyinməkdə azaddırlar.

Maddə 103- Bütün vətəndaşlar xüsusəndə qadınlar ümumi məkanlarda, mərkəzlərdə və yerlərdə iştirak , mədəniyyət və incəsənətə məxsusu ictimai birlik və təşkilat yaratmaq hüququna malikdirlər.

T - Təhsil və təhqiqat hüququ:

Maddə 104- Vətəndaşların təhsil hüquqları vardır. İbtidai təhsil icbari və ödənişsizdir. Dövlət orta təhsilin sonuna kimi ödənişsiz imkanların əlçatan olmasını təmin etməli , ölkə üçün ehtiyac olan ödənişsiz ali təhsil imkan və şəraitini genişləndirməlidir. Dövlət savadı olmayan şəxslərə ibtidai təhsil səviyyəsində təhsil imkanlarını yaratmalıdır.

Maddə 105- Bütün müəllimlər və tələbələr təhsil və tədqiqat imkanlarından o cümlədən yüksəlişlərdən yararlanmaq hüququna sahibdirlər. Sadələşdirilmiş rejimin icrası və elmi dəstək o cümlədən müəllimlərin imkanlarının yaradılması , təhsil üçün maddi köməkliyin göstərilməsi və elmi bacarıqların mövcudluğu və layiqli olanlara aid edilir.

Maddə 106- Elm mərkəzləri və universitetlər elmi azaqlıq və müstəqillik hüququna sahibdirlər. Müəllimlər, tələbələr azad fikir bildirməkdə sərbəstdirlər və onları fərqli elmi nəzəriyyələri və düşüncələri olduğuna görə qınaq obyektinə çevirmək , təhsildən

uzaqlaşdırmaq olmaz . Müəllimlər və tələbələr ictimai, siyasi, elmi və bunlara bənzər təşkilat və cəmiyyət yarada və onlara üzv ola bilərlər. Maddə 107- Universitet müəllim və tələbələr üçün təhlükəsiz məkan olmalıdır. Universitet rəhbərliyi tələbələrin təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədi ilə ciddi tədbirlər görməlidirlər. Tələbələrin inzibati qanun pozuntularının araşdırılması hüquq qanunlarının ədalətli və insafli formada riayət olunması , tərəfsiz səlahiyyətli məmurlara və orqanlara müraciət olunması , müdafiə və yenidən araşdırılma hüququna əməl edilməsi , qanunlar çərçivəsində ən qısa müddətdə və gecikmədən olmalıdır.

Maddə 108- Hər bir şagirdir hüququdur ki, şəxsiyyətin formalaşmasına, əqli və fiziki inkişafın təmin olunmasına , valideynlərə və digər şəxslərə hörmətlə yanaşılmasına , mədəni, dini və milli adət ənənələrin formalaşmasına səbəb olacaq təhsil və təlimdən yararlansın və gözəl əxlaqə malik yaşanı, düşüncəli , insafli , nizam-intizamlı , bərabər və dostluq şəraitində əhali arasında yaşamağı , ətraf mühitə və mədəni irsə ehtiramla yanaşmağı öyrənsin.

Maddə 109- Şagirdlər şəxsiyyətlərinin qorunulması və hörmət edilməsi hüququna sahibdirlər. Uşaqların yaşamaqlarına dair fikir və nəzərləri mütləq dinlənilməlidir.

Maddə 110- Heç kimin uşaqlarda tayfa, məzhəb və siyasi nifrətlərin yaranmasına səbəb olmağa yaxud irqə və mənsub olduğu məzhəbə görə onlara qarşı zorakılığın yaranmasına və bu mövzuda tərbiyələr verməyə hüququ yoxdur.

Maddə 111- Əlilliyi olan vətəndaşlar təhsil və bacarıq artırma imkanlarından yararlanmalıdırlar. Əlillik heç vaxt təhsil və iş hüququndan məhrum edici amil ola bilməz.

U- Sağlam ekologiya və davamlı inkişaf hüququ:

Maddə 112- Ekologiyanın qorunması – bugünkü və gələcək nəsillər ekologiyadan yararlanaraq ictimai həyatlarını davam etdirəcəklər- ümumi vəzifədir. Məhz buna görə də ekologiyaya sağalmaz yaralar vuran və zəhərləyən hər hansısa bir iqtisadi və ona bənzər fəailiyət

qadağandır. Ekologiyanı qorumaq, gözəlləşdirmək və ekologiyanı qorumaq mədəniyyətinin təbliği hər bir vətəndaşın hüququdur. Dövlət bu hüququ bütün proqramlarında, qərarlarında, iqtisadi, mədəni, müdafiə və təhlükəsizlik barədə olan layihələrində diqqətə almalı və ekologiyanın çirklənməsinə qarşı mübarizə etməlidir.

Maddə 113- Hər bir vətəndaş sağlam və təmiz ekologiyadan o cümlədən təmiz havadan, sudan, dalğalardan və şüalardan zərərlənməmiş mühitdən bəhrələnmək və mühitin təmizliyi barədə məlumatlanmaq hüququna sahibdir. Aidiyyətli orqanlar ekologiyanın təmiz saxlanması barədə əsasən böyük şəhərlərdə lazımi tədbirləri görməlidirlər.

Maddə 114- İnfrastrukturun möhkəmlənməsi və sənayenin inkişafı o cümlədən su anbarları və yolların tikintisi, qazıntı sənayesi, petrokimya və atom istehsalı məqsədi ilə görüləcək işlərdən öncə ekologiyaya dəyəcək zərərlər araşdırılmalıdır. İnkişaf layihələri ekologiyanın dəqiq araşdırıldıqdan sonra icra olunacaqdır.

Maddə 115- Dövlət iqtisadi, informasiya, texnologiya və mədəniyyət sahələrində təsirli beynəlxalq əməkdaşlıqlar yaratmaqla hərtərəfli inkişafı təmin edir və beynəlxalq problemlərin həllinə çalışır. Vətəndaşın bütün sahələrdə o cümlədən səhiyyə, dərman, yeyinti, iqtisadi və ticari sahələrdə yeni texnologiyaların üstünlüklərindən və mənfəətindən yararlanmaq hüququ vardır.

V- Sülh, təhlükəsizlik və milli iqtidar hüququ:

Maddə 116- Milli mənafeə və təhlükəsizliyə əsaslanan şəffaf, sülhtəlib xarici siyasətdən yararlanmaq hər bir vətəndaşın hüququdur. Dövlət izzət, hikmət və məsləhət amillərinə əsaslanaraq davamlı əlaqələrin qorunması və inkişafı ilə bağlı xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı davam etdirir. Diplomatik yollardan və müzakirələrdən yararlanmaqla insan hüquqlarını qorumağa ifratçılıq və zorakılığa qarşı mübarizə edərək məzlumların hüquqlarını qorumaq üçün səy göstərir.

Maddə 117- Dövlət xaricdə yaşayan iranlıların hüquqlarını müdafiə etmək və İranın beynəlxalq nüfuzunu artırmaq məqsədi ilə proqramlar hazırlayaraq fəaliyyət göstərir.

Maddə 118- Vətəndaşlar təhlükəsizlik, vəhdət, ərazi bütövlüyü və milli iqtidardan bəhrələnmək hüququna malikdirlər.

Maddə 119- Dövlət kafi miqdarda mənbələrdən istifadə edərək ölkənin müdafiəsinə və gücləndirilməsinə xüsusəndə silahlı qüvvələrin silahlanması və gücləndirilməsinə çalışsın və bu məqsədlə lazımi kordinasiya işlərini görməlidir .

Maddə 120- Vətəndaşlar zəruri şəxsi müdafiəni öyrənmək hüququna malikdirlər. Dövlət fərdi və ümumi müdafiənin gücləndirilməsi məqsədi ilə lazımi tədbirlər görür və ehtiyac olan imkanları təmin edir .